

JONAS PALIONIS
Vilniaus universitetas

Mokslinių tyrimų kryptys: lietuvių rašomosios kalbos istorija, bendrosios kalbos kultūra, senųjų lietuvių raštų publikavimas ir tyrimas, onomastika.

MILOŠAS AR / IR MILĀŠIUS?

Neperseniausiai minėjome žymaus iš Lietuvos kilusio poeto, eseisto, vertėjo, Nobelio premijos laureato Česlovo Milašiaus (Milošo) 100-ąsias gimimo metines. Lietuvos radijuje, televizijoje, periodinėje spaudoje jo pavardė dabar paprastai vartojama forma *Milošas*. Šitokia šiek tiek sulietuvinta forma ji randa ma taip pat 2011 m. išleistoje Viktorijos Daujotytės ir Mindaugo Kvietkausko knygoje *Lietuviškieji Česlovo Milošo kontekstai*. Tačiau prieškario nepriklausomoje Lietuvoje šis įžymus rašytojas ir kultūros veikėjas kartais buvo vadinamas ir *Milāšiumi*. Ir tai ne atsitiktinis dalykas ir ne kalbininkų pastangomis šitaip sulietuvinta jo pavardė. Kaip matyti iš *Lietuvių pavardžių* žodyno (toliau – LPŽ) (LPŽ II 237), forma *Milāšius* labai paplitusi žemaičių ir rytų aukštaičių tarmėse (žodyne iš viso užfiksuoti net 44 atvejai!). Tai duoda pagrindo manyti, kad ši pavardė gali būti lietuviškos kilmės ir susijusi su lietuvišku žodžiu *milas* ‘storas vilnonis namų darbo audeklas’, turinčiu ir perkeltinę reikšmę ‘nerangus žmogus, tinginys’ (LKŽ VIII 184–185). Tokią prielaidą remtų ypač pastaroji perkeltinė reikšmė, fiksuota Garliavos, Geistarų, Pajavonio, Virbalio apylinkėse, t. y. vakarų aukštaičių šnektose (LKŽ VIII 184–185), ypač jeigu būtų atsiradusi senaisiais laikais.

Su pavarde *Milāšius*, be abejonės, yra susijusios ir pavardės *Milāšas*, *Milāšis*, *Mila–Milašauskas*, *Milašauskas*, *Milašėvičius* ir kt. Iš šios pavardės kilę kaimų pavadinimai: *Milāšiai* (Ignalinos r.), *Milašaičiai* (Raseinių r.), *Milāšinė* (Vilniaus r.), *Milašiškės* (Molėtų r.), *Milašiškiai* (Jonavos r.), *Milašiūnai* (Kėdainių ir Ukmergės r.), *Milāšius* (Ignalinos r.) (*Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas* II 185). Šitoks platus darinių su kamieniu *Miloš-* diapazonas taip pat leidžia manyti pavardę *Milāšius* galėjus būti lietuviškos kilmės. Prof. Zigmąs Zinkevičius savo veikle *Lietuvių asmenvardžiai* (Zinkevičius 2008: 289–290) irgi linkęs išvelgti lietuvišką šios pavardės kilmę, nors detaliau kilmės problemos jis nenarplioja: tenkinasi jos išspraudimu į atstatytą buvusių sudurtinių žodžių

tariamą pirmąjį dėmenį *Milas* ir siejimu *pa-mil-ti* (Zinkevičius 2008: 116)¹. LPŽ pavardė *Milāšius* siejama su lenkų *Milosz* ir baltarusių *Milou* (LPŽ II 237). Toks siejimas yra ir istoriškai, ir lingvistiškai patikimas. Tačiau lenkiškasis jos atitikmuo nėra dažnas senuosiuose lenkų rašto paminkluose. Vitoldo Tašickio redaguotame senųjų asmenvardžių žodyne, apimančiame tokius žodžius, fiksuotus raštuose iki 1500 m., pateikta tik 10 atvejų su formomis *Milosz*, *Milos*, *Mylos* (pastarosios dvi yra lotynizuotos) (*Słownik [...] III* 514–515). Ir įdomu tai, kad tarp jų vienas yra iš Lietuvos: Lentupio (*Lynthup*) bažnyčios mokesčių mokėtojo (*tributori*) asmenvardis *Milosh*, pastebėtas Vilniaus katedros bei diecezijos diplomatiniam 1461 m. kodekse: *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necno dioeceseos Vilnensis*².

Be abejonės, šiame kodekse minima Rytų Lietuvoje buvusi *Leñtupio* miestelio, dabar priklausančio Baltarusijai, o nuo 1385 ligi 1795 m. priklausiusio Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei, bažnyčia (miestelis yra 12 km į pietryčius nuo Švenčionių, prie Lentupio upelio). Manoma, kad čia medinė bažnyčia, pastatyta Vilniaus vaivados Andriaus Daugirdaičio 1495 m., egzistavo ligi 1700 m. ir vėliau atnaujinta, tapusi mūrine³. Kodekse išlaikyta tarminė miestelio pavadinimo forma (su *yn < en*).

Kodekse minima forma, žinoma, nieko nesako apie pavardės *Milāšius* kilmę. Ji rodo tik seną šio asmenvardžio buvimą Lietuvos teritorijoje. Tačiau plati jo paplitimo geografija, išlikusi ligi mūsų laikų, ir jo galima sąsaja su lietuviškojo žodžio *milas* perkeltine reikšme ‘nerangus žmogus, tinginys’ remia jo lietuviškos kilmės hipotezę.

Nesileidžiant į visų galimų *Milāšiaus* pavardės kilmės hipotezių komentavimą ir paliekant tai etimologijos specialistams, toliau rūpi grįžti prie šios pavardės dabartinės vartosenos problemos. Prieškario nepriklausomoje Lietuvoje, kaip ir dabar, Oskaro Milašiaus (1877–1939) pavardės forma buvo vartojama lietuviška, nors šis prancūziškai rašęs lietuvių poetas ir Lietuvos diplomatas buvo kilęs iš buvusios Mogiliovo gubernijos. Tačiau Česlovo Milašiaus (1911–2004), gimusio Šetėniuose (dabartiniame Kėdainių rajone) ir rašiusio lenkiškai,

¹ Autorius tokį dėmenį randa net septyniasešimtyje pavardžių, tarp jų ir ne vieną abejotiną (pavyzdžiui, *Milinaivičius*, *Milevičius*, *Miliauskas*, *Milevskis* ir kt., kuriose gali slypėti pamatinis asmenvardis *Milis* ar *Milius*).

² Šis pavyzdys V. Tašickio žodyne pateiktas iš J. Fijałeko ir V. Semkovičiaus parengto ir 1938–1948 m. Krokuvoje išspausdinto leidinio: *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis dioeceseas Vilnensis, Kodex dyplomacyjny katedry i diecezji wilenskiej*. I. 1387–1507. Wyd. J. Fijałek i W. Semkowiicz. Wydawnictwo Komisji Hystoryczney Pok. Akademii Umiejętności. Kraków 1938–1948 (*Vln* 240).

³ Plačiau žr.: LE IV 445; VLE XI 799; Республика Беларусь IV 574.

pavardės forma prieškarinėje nepriklausomoje Lietuvoje vartota nevienodai: 1939 m. *Naujojoje Romuvoje* spausdintuose jo vertimuose į lietuvių kalbą: ir *Milosz-Milašius*, ir *Milosz (Milašius)* (*Naujoji Romuva* 33–34, p. 610; 45, p. 801). Po-karinėje amerikietiškoje *Lietuvių enciklopedijoje* pateikta forma *Miłosz* (LE XVIII 478)⁴. Pastaroji dažniausiai pasitaiko taip pat atkurtos nepriklausomos Lietuvos raštuose (pavyzdžiui, Tomo Venclovos straipsniuose apie Česlovą⁵, V. Daujotytės ir M. Kvietkausko knygoje *Lietuviškieji Česlovo Milošo kontekstai*, išleistoje 2011 m.).

Kyla klausimas, kodėl vieno lietuvių tautos kultūrai nusipelnio žmogaus identiškos kilmės pavardė rašoma vienokia, lietuviška forma, o kito, taip pat daug nuopelnų turinčio Lietuvai – nelietuviška forma? Gal čia turėjo įtakos tų dviejų, giminytės santykiais nesusijusių, asmenybių nusistatymas tautybės atžvilgiu? Tačiau iš T. Venclovos, asmeniškai bendravusio su žymiuoju rašytoju Česlovu, straipsnių apie jo pažiūras bei vaidmenį lietuvių kultūros istorijoje nematyti, kad jis būtų prieštaravęs būti laikomas lietuviu, juo labiau jo pavardės lietuviška forma vartojimui. Be to, pats Česlovas yra rašęs, kad „Lenkiškai kalbantis lietuvis – sąmonės tipas, LDK teritorijoje susiklostęs istoriškai, išplitęs ir etninėse lietuvių žemėse (Milosz 2003: 58). Ar prie šio tipo Česlovas nėra priskyręs ir savęs? Man rodos, tai visiškai akivaizdu. Todėl vengimas vartoti jo pavardės lietuviška forma yra visiškai nepamatuotas ir netgi keistokas, nelogiškas. Ir Oskarą, ir Česlovą derėtų vadinti lietuviškai *Milašiais*, o ne skirtingomis pavardžių formomis, kaip daroma ne tik mūsų literatūros istorikų raštuose, bet net ir minėtose enciklopedijose.

Pridurtina dar, kad apie Česlovo Milašiaus gyvenimą rašytuose darbuose nurodoma nevienoda jo giminės pavadinimo forma. Amerikietiškoje *Lietuvių enciklopedijoje* rašoma, kad jis gimęs Šeteiniuose (p. 478), o T. Venclovos knygoje *Vilniaus vardai* (Venclova 2006: 298) – Šeteiniuose, netoli Kėdainių. Tačiau nei *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinyne*, nei *Vietovardžių žodyne* formos Šeteiniai nėra. Žinyne tėra tik *Šetėniai* (II 302), o šiame žodyne – dvejopas: *Šetėniai* ir *Šateiniai*, t. y. variantinės formos. Antraštine čia pateikta pirmoji (antroji – laužtiniuose skliaustuose), todėl ji ir laikytina normine. Dvejopas tos pačios pavardės rašymas bei vartojimas lingvistiškai yra nepateisinamas.

---

⁴ Į šią turbūt nusižiūrėta ir *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* redaktorių, žr. VLE XV 144.

⁵ *Veidas* 35 ir kitur.

JONAS PALIONIS

LITERATŪRA

Daujotytė Viktorija, Kvietkauskas Mindaugas 2011: *Lietuviškieji Česlovo Milošo kontekstai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

LE IV; XVIII – *Lietuvių enciklopedija* 4; 18. Boston, 1959; 1985.

Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas 2. Vilnius, 1976.

LKŽ VIII – *Lietuvių kalbos žodynas* 8. Vilnius, 1970.

LPŽ I–II – *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Mokslas, 1985–1989.

Milosz Czeslaw 2003: *Išvyka į Dvidešimtmetį*. Vilnius: Pasviręs pasaulis.

Naujoji Romuva. 1939, Nr. 33–34; 45.

Słownik staropolskich nazw osobowych 3, red. Witold Taszycki. Wrocław, 1973.

Veidas. 2004, Nr. 35.

Venclova Tomas 2006: *Vilniaus vardai*. Vilnius: R. Paknio leidykla.

Vietovardžių žodynas 2002. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

VLE I–XXV – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 1–25. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2001–2015.

Zinkevičius Zigmantas 2008: *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Республика Беларусь 4. Минск, 2007.

Įteikta 2015 m. birželio 5 d.

JONAS PALIONIS

Juozo Tumo-Vaižganto g. 9-27, LT-01108 Vilnius, Lietuva